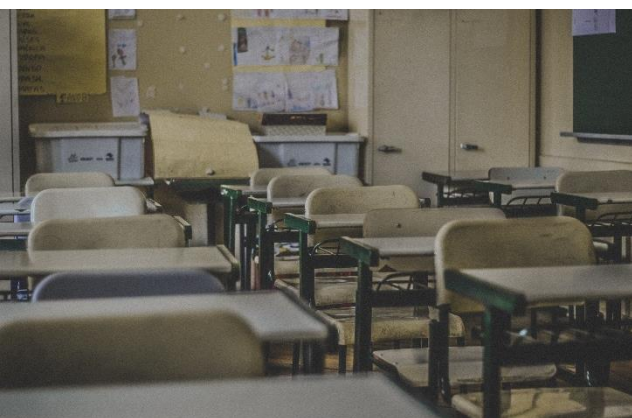

SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH A NEROMSKÝCH DĚTÍ

Ve škole nebo třídě se romští žáci vzdělávají odděleně od neromských žáků:

- v počtu, který výrazně převyšuje jejich poměrné zastoupení v celé populaci či dané oblasti,
- s omezenou možností vzájemného kontaktu a/nebo
- s rozdílnými vzdělávacími příležitostmi.

- romští žáci tvoří 3,7 % žáků v základních školách

Segregace na úrovni škol

- v ČR existuje cca 4 000 základních škol
- 147 z nich má třetinový nebo vyšší podíl romských žáků (cca 18 000 žáků)
- 13 škol má více než 90 % romských žáků (cca 3 000 žáků)

Segregace na úrovni tříd

- data neexistují

- 1. Jaké jsou důsledky segregovaného vzdělávání?**
 - shrnutí dostupných empirických výzkumů
- 2. Jak lze mírnit a odstraňovat segregované vzdělávání?**
 - přehled desegregačních opatření vyzkoušených v ČR a v zahraničí
- 3. Jaké jsou zkušenosti českých škol?**
 - polostrukturované rozhovory s řediteli a ředitelkami 10 základních škol
 - příčiny a následky vzniku a prohlubování odděleného vzdělávání romských a neromských dětí na základních školách a možnosti řešení

DŮSLEDKY SEGREGACE VE VZDĚLÁVÁNÍ A PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Sociální

- A. segregace snižuje šance na dosažení vyššího stupně vzdělání
- B. segregace posiluje sociální vyloučení
- C. segregace přispívá k sociálnímu napětí ve společnosti

Pedagogické

- A. segregace zvyšuje zátěž pedagogů a riziko jejich vyhoření
- B. segregace vede k nestabilitě místní vzdělávací soustavy
- C. segregace neodpovídá potřebám vývoje budoucího světa

Ekonomické

- A. segregace vede k nižší ekonomické aktivitě
- B. segregace zvyšuje ekonomickou zátěž zřizovatele školy
- C. segregace způsobuje významné ztráty hrubého domácího produktu ČR

- žáky nelze rozdělovat do škol či tříd podle jejich etnicity – přímá diskriminace
- pokud romská škola či třída vzniknou v důsledku zdánlivě neutrálního kritéria – může jít o nepřímou diskriminaci (legitimní cíl, přiměřenost, nezbytnost)
- nic na tom nemění (ne)souhlas rodičů
- odpovědnost v závislosti na situaci – stát, obec, ředitel/-ka školy

1. Setkali jste se ve své praxi i s jinými důsledky segregace?
2. Který důsledek segregace vnímáte jako nejzávažnější?
3. Je dle Vašeho názoru stávající právní úprava ve vztahu k segregaci ve vzdělávání dostatečná?

PŘÍČINY SEGREGACE VE VZDĚLÁVÁNÍ

DEFINICE SITUACE: POHLED ŠKOL NA SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ

ombudsman
veřejný ochránce práv

- Zamlčování konceptu etnicity → definice situace prostřednictvím sociálního vyloučení a chudoby
- Zároveň: jasná představa o počtu romských žáků ve třídě, který spouští odchod majoritních žáků ze školy

DEFINICE SITUACE: POHLED ŠKOL NA SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ

ombudsman
veřejný ochránce práv

*Nechci, jak jsem říkal, **nechci se bavit o té etnicitě**, myslím si, že se budeme bavit spíš o sociálně znevýhodněných dětech než o romských dětech, že jo, přestože ty romské děti to jsou, samozřejmě. Pro mě je podstatný, že jsou sociálně znevýhodněný, ne že jsou romský.*

Zástupce školy A (více než 75 % romských žáků)

*Ono jako teď třeba mi volali rodiče, že teda bohužel budou muset dát dítě jinam, protože jsme tvrdili, že **nemáme příliš mnoho Romů**, a že oni o tom přesvědčení nejsou, tak jsem jim řekla, že jsou, že to je jejich rozhodnutí. Já s tím nic neudělám.*

Zástupkyně školy G (5–34 % romských žáků)

- Většina ředitelek a ředitelů deklarovala, že je současný stav, kdy se u nich vzdělávají zejména romské děti a/nebo děti s vyšší potřebou podpory, **netěší, ale nevědí, jak ho změnit**
 - Silná skepse
 - Neničit jakž-takž funkční systém bez adekvátní náhrady

*Já nemám lék na to, jak to vše vyléčíte. Pro mě je to, pro mě je to... Mně už to připadá jako **marnost**. Víím, že by to bylo lepší, to, co jsme tady zažili ten začátek [kdy do školy chodil i velký podíl neromských žáků – pozn. autora], kdy jsme sem nastoupili, tak byl lepší. [...] Ale jak to teď zpětně udělat, když už jsme došli do tohohle bodu, jak to zvrátit zpátky? [...] Ano. A jak jak... protože samozřejmě čelím už několik let těm dotazům, co s tím tady? Já v podstatě **nevím, co s tím, no.***

Zástupce školy D (více než 75 % romských žáků)

- Druhá, menší část více nebo méně zpochybňovala, zda je oddělené vzdělávání skutečně nevhodným modelem, respektive upozorňovala na některé jeho výhody a naopak na nevýhody společného vzdělávání
 1. romským dětem je spolu lépe
 2. menší sociální rozdíly ve třídě
 3. pocit úspěchu
- Ne všichni jsou přesvědčeni o tom, že segregované vzdělávání je principiálně nesprávné

*Maj tu školu rádi, a proto je sem ty rodiče dávaj, protože **v těch majoritních školách se necítí dobře.** Oni, když je třeba od nás tam někdo přejde, stává se to běžně, každý rok tam dáváme nějaké děti, prostě schopné, se nám většina z nich vrátí, protože ten tlak společnosti majoritní tam neustojí. Víte sami dobře, že prostě v naší společnosti je **averze, silná.** [...] Jako osobně já si myslím, že to prostě není na škodu, že ty děti jsou takhle jako pohromadě, oni chtějí být pohromadě.*

Zástupce školy D (více než 75 % romských žáků)

- segregace v bydlení
- nečinnost nebo nevhodný zásah zřizovatele
- nesouhlas části rodičů (zejména neromských) se společným vzděláváním
- neochota a/nebo nepřípravenost části škol přijmout romské žáky
- umísťování žáků s vyšší potřebou podpory do segregovaných škol
- absence systémového řešení a jeho politické podpory

PŘÍČINY SEGREGACE

Segregace v bydlení

ombudsman
veřejný ochránce práv

- segregace v bydlení
- existence sociálně vyloučených lokalit
- nedostatečná reakce obcí a měst na tuto situaci

Nejčastější model: Do spádové oblasti majoritních škol se postupně stěhuje větší počet romských rodin → zřizovatel na situaci nereaguje → podíl romských žáků se zvyšuje → neromští rodiče své děti přehlašují do jiných škol.

*Já, když jsem tady začínala učit, byla to výlučně majoritní škola. To znamená, bavíme se o době třeba pětadvacet let zpátky. Tím, že tato lokalita je taková, jaká je, tak ta oblast byla osidlována zejména romskými občany. Tak docházelo k tomu, že my jsme byli jejich spádová škola, takže většina dětí začala chodit k nám na školu a v období pěti let, když nám tady **převážila většina těch romských dětí, tak samozřejmě majoritní děti chodily na nejbližší školy do okolí.** Ale já myslím, že ten princip je všeobecně známý, proč se z normálních základních škol stávají segregované školy, a to samé bylo v našem případě. To znamená, jakmile přestoupí určité množství romských dětí do školy, tak vlastně takzvané majoritní děti většinou, nebo jejich rodiče si hledají vzdělávání někde jinde.*

Zástupkyně školy C (více než 75 % romských žáků)

Nevhodný postup může nabývat zejména podobu:

- nevhodného nastavení školských obvodů
- nepromyšleného slučování škol
- kombinací obou možností

Možné příčiny nevhodného postupu:

- neznalost nástrojů, jak segregaci předcházet
- nedostatek zájmu o téma společného vzdělávání
- preference odděleného vzdělávání.

*Stávající stav vznikl v rámci **optimalizace**, kdy se spojila základní škola [název školy] se základní školou [název školy], protože ta škola měla finanční problémy. [...] Proto tato administrativní anabáze se musela provést, aby ta škola v podstatě jela dál. Tím, že jsme se spojili, tak **obratem dne a noci odešlo 200 neromských žáků**.*

Zástupkyně školy E (více než 75 % romských žáků)

*Podívejte se, my jsme tady v situaci, kdy náš zřizovatel, teď mluvím o městu, **není nakloněn inkluzi**. Nepřála bych vám slyšet slovník na jednáních rady města, jak se mluví o Romech, to tady nebudu citovat do záznamu. **Naší škole je vytýkáno, že přijímáme romské děti**. Argumentace, že tady Romové žijí a my jsme jejich spádová škola, tudíž, ať chceme nebo nechceme, musíme je přijmout, selhává. Náš zřizovatel [...] mi řekl, že si představuje školu bez Romů, školu šikovných dětí, z nichž se všichni budou hlásit na střední školy s maturitou a budou to budoucí studenti a absolventi vysokých škol.*

Zástupkyně školy I (35–49 % romských žáků)

- Většina ředitelů popsala okamžik v historii školy, kdy neromští rodiče:
 1. Přestali přihlašovat své děti do těchto škol
 2. Přehlašovali své děti do jiných škol s nižším podílem romských žáků
- Apriorní neochota velké části neromských rodičů ke společnému vzdělávání.
- Strategie, jak zabránit společnému vzdělávání u svých dětí:
 1. vlastní vizuální odhad v průběhu zápisu
 2. vyžadují po vedení školy informace o podílu romských žáků ve tříd
 3. sledování jmenného seznamu – identifikace romských příjmení

*Je to pravda, že ty rodiče koukají a hledají po jménech, ne vždycky se to shoduje, že jméno Horváth patří romskému dítěti. Rodiče tohleto hledají a dokáží rovnou udělat závěr: Ve třídě máme, a teďka plácnu, deset romskejch dětí. Jenom podle jména. Ještě nikoho neviděli, ale už udělaj rovnou závěr. Ale není tomu tak. Bohužel. [...] A druhý, druhý, druhý haló začalo až ve chvíli, kdy jsme, teda už byla první oficiální třídní schůzka pro rodiče budoucích prvňáčků, kdy **rodiče si fotili seznamy a zaškrtovali si podle jména, kdo by mohl či nemohl být Rom.** [...] A počítali vysloveně podle jmen.*

Zástupkyně školy G (5–34 % romských žáků)

PŘÍČINY SEGREGACE

Neochota a/nebo nepřipravenost části škol přijmout romské žáky

ombudsman
veřejný ochránce práv

- Předsudky a stereotypy mezi některými pedagogy základních škol → uchylují se ke krokům, jak se vyhnout přijímání romských žáků.
 1. Důsledné dbaní na spádovost
 2. Neformální odmítnutí (naplněná kapacita)
 3. Rozřazovací testy
- Podstatný aspekt problematiky dále paradoxně představuje kvalita výuky na segregovaných školách a jejich vstřícný přístup k romským žákům a jejich rodinám.

*Tak oni vyvíjí takové strategie, že: My se tady zaměřujeme na jazykovou výuku, děti budou dělat při přijetí, nebo před zápisem [...] nějaký testík z anglického jazyka, jestli už něco umí, neumí. Když projdou tímto testíkem, my ho přijmeme. No, takže **dítě romské, které třeba neumí česky pořádně, nemůže uspět, že jo.** [...] a navíc brnkají na takovou tu strunu, že ty školy, které jsou pro všechny, tak jsou méně kvalitní, protože ty slabé děti, které tam chodí, tak brzdí ty ostatní děti, a já přeci, jako rodič, který jsem přesvědčený o tom, že mám šikovné dítě, nedopustím, aby moje dítě někde stagnovalo s nějakými Romy nebo s nějakými slabými [...].*

Zástupkyně školy I (35–49 % romských žáků)

PŘÍČINY SEGREGACE

Umístování žáků s vyšší potřebou podpory do segregovaných škol

ombudsman
veřejný ochránce práv

- Do škol s vyšším podílem romských žáků se často dostávají žáci s jakýmikoliv speciálními vzdělávacími potřebami nebo potřebou vyšší mírou podpory.
- Tyto školy se stávají známými jako ty, které s žáky se speciálními potřebami „umí pracovat“.
- Ostatní školy potom na tyto školy odkazují odkazují žáky, se kterými si nevědí rady.

→ další prohlubování segregace ve vzdělávání

*Každý týden několikrát mi sem někdo volá a jako prezentuje to tak, že: My jsme se dozvěděli, že vaše škola pracuje s těmi dětmi, které potřebují nějakou pomoc. **My u nás, víte, ve škole, my to neumíme, nevzali byste todle dítě?** Jo, takovoudle strategií, jako že nás chválí za to, že děláme něco dobře. A vlastně místo, aby se to učili taky, tak vlastně se nám snaží sem šoupnout dítě, se kterým si třeba neví rady, **nebo ho tam prostě nechtějí.***

Zástupkyně školy I (35–49 % romských žáků)

PŘÍČINY SEGREGACE

Absence systémového řešení a jeho politické podpory

ombudsman
veřejný ochránce práv

- Ředitelé škol s vyšším podílem romských žáků uváděli:
 1. absence systémového řešení
 2. slabá podpora ze strany ústředních orgánů státní správy:
 - a) MŠMT
 - b) ČŠI

*My bychom potřebovali, kdyby si ten systém celkově na nejvyšších místech přiznal, že takové školy prostě jsou, anebo to nějak řešil. **Nejsme z vlastního rozhodnutí takovou školou.** Ten systém, který je nastaven prostě na množství žáků, na nějaký financování přes počty žáků, přes nějaký standardizovaný systém klasické školy... **Tak kdyby si dokázali přiznat, že prostě jsou tady školy, které holt jsou jiné, ten systém je v tomhle poškozuj**e, přitom mají té práce mnohem víc. Tak pokud by si ten systém dokázal tohle přiznat a nějak jako vyčlenit skupinu těch škol a říct: Ano a tyhle, teď mě nechtejte za slovo, ale těmhle přidáme koeficientem 1,2, protože si dokážeme přiznat, že majorita nebude tam ty děti posílat.*

Zástupkyně školy E (více než 75 % romských žáků)

1. Setkali jste se ve své praxi i s jinými příčinami segregace?
2. Kterou příčinu považujete za nejvýznamnější? Kterou naopak za nejméně významnou?
3. Které příčině lze nejnáze předcházet? Které lze naopak předcházet jen složitě?

ŘEŠENÍ SEGREGACE VE VZDĚLÁVÁNÍ

- ředitele netěší, že jsou jejich školy vnímány jako školy pro romské děti a/nebo děti s vyšší potřebou podpory, a chtějí změnu
- zároveň uváděli, že tuto situaci nezapříčinili, nedokážou ji vyřešit, a v rámci svých možností se snaží, aby školy fungovaly co nejlépe
- vedení škol má velmi omezené možnosti, jak odstraňovat segregované vzdělávání nebo mu předcházet
 - budování dobrého jména školy
 - práce s rodinami
- hlavní nástroje mají v rukou obce a MŠMT

*Nebo my děláme akci vánoční, to se jmenuje [název akce]. Děláme to v chrámu ve městě. Tak tam jsou kromě nás, my jsme tam v podstatě romská jediná škola a všechny ostatní z těch majoritních. Program vánoční. My to organizujeme a oni přijdou. Tam už to máme... Tam je to takový masový, tam je **masový setkávání romského a neromského etnika**. A to jako funguje. Jednotlivci se mezi sebou baví.*

Zástupkyně školy D (více než 75 % romských žáků)

*Máme takový tým publicity ve škole, který se stará o webovky a o sociální sítě a na facebooku [...], co jaká třída pěkného udělala, co se fakt povedlo, kde byli, co zažili. A hlavně **oslovujeme ty lidi, kteří jsou pro nás v budoucnu klienti**. To znamená maminky, a ty nesedí na pískovišti s dětma, ty už spíš tak jako sdílej přes facebook a instagram zprávy a podobně. Takže to je teď naše hřiště a docela to funguje, protože stáhneme lidi, který prostě by dřív nikdy nemysleli, že sem k nám to dítě dají. [...] A oni si to samozřejmě začnou mezi sebou sdílet, což už se děje po těch dvou letech mediálního působení a nese to svoje ovoce, takže **letos jsme zapsali de facto o sto procent víc dětí**, než byl poslední zápis předchozího vedení.*

Zástupce školy F (5 – 34 % romských žáků)

1. kvalitní společné předškolní vzdělávání
2. vhodné nastavení školských obvodů
3. rozvážení či doprovody žáků do vzdálenějších škol
4. přesvědčení o smysluplnosti společného vzdělávání + deklarace v ŠVP
5. dobrá příprava učitelů na etnicky heterogenní třídní kolektivy
6. pomoc dalších pracovníků školy a podpora externích subjektů v lokalitě
7. setkávání romských a neromských rodin
8. doučování a mentoring žáků
9. prevence šikany a nastavení přátelského školního klimatu
10. pomoc nízkopříjmovým rodinám s finančními náklady na vzdělávání
11. budování dobrého jména školy
12. pravidelné setkávání se zúčastněnými aktéry

- výslovná deklarace, že segregace ve vzdělávání je nepřípustná
- poskytnout metodické vedení obcím a školám, jak segregaci předcházet a řešit – inspirace návrhem VOP:
 - analýza stávající situace
 - tvorba desegregačního plánu
 - příprava na změnu (změna školských obvodů, přemístění žáků mezi školami, přilákání neromských žáků)
 - realizace opatření na úrovni místní vzdělávací sítě (finance, obědy do škol, školní poradenská pracoviště)
 - na úrovni školy (seznamovací aktivity pro děti a rodiče, doučování)
- zajistit dostatek financí na desegregaci

- pokračovat v poskytování metodické podpory školám a sdílet příklady dobré praxe
- při své inspekční činnosti aktivně prověřovat podezřelé okolnosti, které mohou vést k etnické segregaci či diskriminaci

- navrhnout a schválit desegregační plán ve spolupráci se všemi zúčastněnými aktéry (inspirace návrhem VOP)
- zohledňovat při nastavování školských obvodů, rušení a slučování škol potenciální segregační dopady

- přijímat všechny žáky k povinné školní docházce, neodmítat romské žáky kvůli jejich etnicitě
- nepřistupovat na kvazispécializaci na „problémové“ žáky ani na myšlenku, že romským dětem je lépe, když jsou spolu
- pracovat s rodinami romských a neromských žáků a odstraňovat obavy ze společného vzdělávání
- podporovat pracovníky školy v dalším vzdělávání (práce se smíšeným kolektivem)
- prevence šikany a nastavení přívětivého školního klimatu

DĚKUJEME ZA POZORNOST

ombudsman
veřejný ochránce práv

Mgr. Bc. Veronika Bazalová

veronika.bazalova@ochrance.cz

Mgr. et Mgr. Marína Urbániková, Ph.D.

marina.urbanikova@ochrance.cz

Mgr. Jakub Konečný

jakub.konecny@ochrance.cz

www.ochrance.cz

www.eso.ochrance.cz – Evidence stanovisek ochránce

[www.facebook.com](https://www.facebook.com/ochranceprav): Veřejný ochránce práv – ombudsman

www.twitter.com/ochranceprav

Kancelář veřejného ochránce práv

Údolní 39

602 00 Brno